

**JAHON MINTAQALARINING (SUBREGIONLARINING) MUHIM
DAVLATLARI SIYOSIY KATTASINING RIVOJLANISHI**

Ixvoldinova Fotimaxon Nu'maonjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Aniq va tabiiy fanlar fakulteti

Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari yo'nalishi

4-bosqich talabasi

ixvoldinovafotimaxon@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada jahon mintaqalarining, xususan, ularning subregionlarida joylashgan muhim davlatlarning siyosiy taraqqiyoti jarayonlari tahlil qilinadi. Har bir subregion — Yevropa, Osiyo, Amerika, Afrika va Yaqin Sharq davlatlarining siyosiy tizimlari, demokratik institutlarning shakllanishi, boshqaruv uslublari hamda xalqaro siyosiy jarayonlardagi oʻrni oʻrganilgan. Maqolada mintaqalararo farqlar, siyosiy modernizatsiya jarayonlari va global siyosiy barqarorlikka taʼsir etuvchi omillar tahliliy yondashuv asosida yoritilgan.

Kalit soʻzlar: siyosiy taraqqiyot, subregion, davlat, demokratiya, siyosiy tizim, xalqaro munosabatlar, barqarorlik.

Аннотация. В статье рассматриваются процессы политического развития ведущих государств различных субрегионов мира. Анализируются особенности политических систем Европы, Азии, Америки, Африки и Ближнего Востока, этапы формирования демократических институтов, модели управления и их влияние на глобальную стабильность. Особое внимание уделено процессам политической модернизации и региональным различиям в развитии.

Ключевые слова: политическое развитие, субрегион, государство, демократия, политическая система, международные отношения, стабильность.

Annotation. This article examines the political development processes of

major states across different world subregions. It analyzes the political systems of Europe, Asia, the Americas, Africa, and the Middle East, highlighting the formation of democratic institutions, governance models, and their impact on global stability. The study also focuses on regional differences and political modernization trends shaping international relations today.

Keywords: *political development, subregion, state, democracy, political system, international relations, stability.*

Kirish. Bugungi globallashuv va axborot asrida jahon siyosiy xaritasi tobora murakkablashib, yangi siyosiy markazlar, ittifoqlar va hamkorlik yoʻnalishlari shakllanmoqda. Har bir mintaq va subregionning siyosiy taraqqiyoti — bu nafaqat ichki siyosiy islohotlar, balki xalqaro siyosiy tizimning oʻzgarishlariga ham bevosita taʼsir etuvchi omildir. Zamonaviy dunyoda davlatlarning siyosiy rivojlanish darajasi ularning iqtisodiy qudrati, xalqaro nufuzi va barqarorligining asosiy mezoniga aylanib bormoqda. Jahon mintaqalari turli siyosiy, tarixiy va madaniy omillar bilan bir-biridan farqlanadi. Yevropa subregionlari demokratiya va qonun ustuvorligi tamoyillariga asoslangan siyosiy tizimlarni shakllantirgan boʻlsa, Osiyo mamlakatlarida iqtisodiy yuksalish bilan birga siyosiy modernizatsiya jarayonlari ham kechmoqda. Amerika qitʼasida, ayniqsa Shimoliy Amerika davlatlarida, demokratik institutlar rivojlangan, Lotin Amerikasi mamlakatlarida esa siyosiy barqarorlikni mustahkamlash jarayoni davom etmoqda. Afrika va Yaqin Sharq subregionlarida esa mustamlakachilikdan soʻnggi davr siyosiy tizimining shakllanishi, milliy boshqaruvni barqarorlashtirish masalalari dolzarb boʻlib qolmoqda.

Mazkur mavzu jahon siyosiy jarayonlarini chuqur tahlil qilish, subregionlar oʻrtasidagi oʻzaro farqlarni aniqlash, ularning global barqarorlik va hamkorlikka qoʻshayotgan hissasini baholash nuqtai nazaridan muhim ahamiyatga ega. Shu bois ushbu maqolada jahonning turli subregionlaridagi muhim davlatlarning siyosiy taraqqiyoti, ularning rivojlanish bosqichlari, demokratik institutlarning shakllanishi hamda xalqaro siyosiy jarayonlardagi roli keng yoritiladi.

Asosiy qism

1. Yevropa subregionining siyosiy taraqqiyoti. Yevropa — zamonaviy siyosiy tizimlar, demokratiya va inson huquqlari tamoyillarining shakllanishida markaziy o‘rin tutuvchi mintaqalardan biridir. Bu hududda siyosiy modernizatsiya jarayonlari asosan XIX–XX asrlarda, ya’ni sanoat inqilobi va ikki jahon urushidan keyingi davrda kuchaydi. G‘arbiy Yevropa mamlakatlari, xususan, Buyuk Britaniya, Fransiya, Germaniya va Italiya demokratik boshqaruv, fuqarolik jamiyati institutlari va konstitutsion tuzumni mustahkamlashda yetakchi o‘rin egallaydi. Yevropa Ittifoqining shakllanishi va rivojlanishi mintaqaviy siyosiy integratsiyaning eng muvaffaqiyatli namunasi bo‘lib, u umumiy siyosiy, iqtisodiy va huquqiy tamoyillarni uyg‘unlashtirish orqali mintaqada tinchlik va barqarorlikni ta’minlashga xizmat qilmoqda. Sharqiy Yevropa davlatlari — Polsha, Chexiya, Vengriya va Boltiqbo‘yi mamlakatlari esa so‘nggi o‘n yilliklarda sobiq sotsialistik tuzumdan demokratik boshqaruv tizimiga o‘tish bosqichini muvaffaqiyatli amalga oshirdi.

2. Osiyo subregionlarining siyosiy rivojlanishi. Osiyo dunyoning eng yirik va siyosiy jihatdan eng xilma-xil mintaqalaridan biridir. Bu yerda avtoritar boshqaruv shakllari bilan bir qatorda rivojlangan demokratiyalar ham mavjud. Sharqiy Osiyo mamlakatlari — Yaponiya, Janubiy Koreya va Tayvan — iqtisodiy yuksalish bilan bir qatorda barqaror demokratik institutlarni shakllantirgan.

Janubi-Sharqiy Osiyoda, xususan, Indoneziya, Malayziya va Tailandda siyosiy tizimlar asta-sekin demokratik islohotlar sari yo‘nalmoqda. Markaziy Osiyo davlatlari esa mustaqillikka erishganidan so‘ng o‘ziga xos siyosiy yo‘lni tanlab, milliy manfaatlarga asoslangan boshqaruv tizimlarini shakllantirmoqda. Ayniqsa, O‘zbekiston so‘nggi yillarda siyosiy islohotlar, xalq bilan muloqot tizimi, parlament va siyosiy partiyalar faoliyatini kuchaytirish orqali demokratik yangilanish sari izchil harakat qilmoqda. Janubiy Osiyoda esa Hindiston eng yirik demokratiya sifatida e’tirof etiladi. U ko‘p millatli, ko‘p diniy jamiyat bo‘lishiga qaramay, konstitutsion demokratiya tamoyillariga sodiq qolmoqda. Shu bilan birga, Pokiston, Bangladesh va Shri-Lanka kabi mamlakatlarda siyosiy barqarorlikni ta’minlash hali

ham dolzarb masalalardan biridir.

3. Amerika qit'asi subregionlari siyosiy taraqqiyoti. Shimoliy Amerika — demokratik boshqaruv, inson huquqlari va fuqarolik erkinliklarining rivojlangan modeli sifatida tan olingan. AQSH va Kanada siyosiy tizimlarida konstitutsion huquqiylik, hokimiyatlar bo'linishi hamda mustaqil sud tizimi chuqur ildiz otgan. Ushbu davlatlar xalqaro siyosiy tizimda yetakchi rol o'ynab, global siyosiy barqarorlik va demokratiyani ilgari surishda faol ishtirok etmoqda.

Lotin Amerikasi mamlakatlari esa XX asr davomida diktatura, harbiy rejimlar va siyosiy inqiloblarni boshdan kechirdi. So'nggi o'n yilliklarda Braziliya, Argentina, Chili va Meksika kabi davlatlarda demokratik tizimni mustahkamlash, saylov tizimini takomillashtirish hamda korrupsiyaga qarshi kurash asosiy siyosiy yo'nalishlardan biri bo'ldi. Shunga qaramay, ayrim davlatlarda siyosiy beqarorlik, iqtisodiy tengsizlik va ijtimoiy norozilik holatlari hali ham mavjud.

4. Afrika subregionlarida siyosiy taraqqiyot. Afrika qit'asi siyosiy jihatdan eng murakkab va ziddiyatli mintaqalardan biridir. Mustamlakachilik davridan keyin bu hududdagi ko'plab davlatlar siyosiy mustaqillikka erishgan bo'lsa-da, barqaror boshqaruv tizimini shakllantirishda qiyinchiliklarga duch keldi. Shimoliy Afrikada, xususan, Misr, Tunis va Marokashda siyosiy tizimlar asta-sekin demokratik islohotlarga yo'nalmoqda. Sahroi Kabir janubidagi davlatlarda esa siyosiy barqarorlikni ta'minlashda qiyinchiliklar mavjud bo'lib, millatlararo mojarolar, iqtisodiy tanglik va korrupsiya asosiy muammolardan biridir. Shu bilan birga, Janubiy Afrika Respublikasi demokratik boshqaruv, inson huquqlari va iqtisodiy rivojlanish borasida mintaqadagi eng ilg'or davlat sifatida ajralib turadi.

5. Yaqin Sharq subregioni siyosiy jarayonlari. Yaqin Sharq — siyosiy ziddiyatlar, diniy va etnik mojarolar ko'p uchraydigan, lekin strategik jihatdan nihoyatda muhim hududdir. Bu mintaqada Isroil, Turkiya, Eron va Saudiya Arabistoni kabi davlatlar mintaqaviy siyosatda yetakchi o'rin tutadi. Isroil demokratik boshqaruv tizimiga ega yagona Yaqin Sharq davlati sifatida ajralib turadi. Turkiya esa dunyoviy boshqaruv asosida siyosiy modernizatsiya yo'lidan bormoqda. Eronning siyosiy tizimi diniy-huquqiy boshqaruv asosida shakllangan

bo'lsa, Saudiya Arabistoni mutlaq monarxiya tamoyillarini saqlab qolgan. So'nggi yillarda "Arab bahori" jarayonlari mintaqasi siyosiy muvozanatini o'zgartirib, demokratik islohotlar zaruriyatini kuchaytirdi.

6. Xalqaro siyosiy tizim va mintaqalararo hamkorlik. Global siyosiy tizimda davlatlarning o'zaro bog'liqligi ortib bormoqda. BMT, Yevropa Ittifoqi, ASEAN, Afrika Ittifoqi, SHHT, OPEK kabi xalqaro tashkilotlar mintaqalararo siyosiy muvozanatni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Siyosiy taraqqiyotning zamonaviy tendensiyasi — bu davlatlar suverenitetini saqlagan holda xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, barqaror tinchlikni ta'minlash va global muammolarga birgalikda yechim topishdir.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, jahon mintaqalari va ularning subregionlarida siyosiy taraqqiyot turlicha yo'nalish va sur'atlarda kechmoqda. Har bir hududning siyosiy tizimi uning tarixiy tajribasi, madaniy qadriyatlari, iqtisodiy imkoniyatlari hamda xalqaro maydondagi o'rniga bog'liq. Yevropa davlatlari demokratiya, qonun ustuvorligi va inson huquqlarini himoya qilish sohasida ilg'or tajribaga ega bo'lsa, Osiyo va Amerika mamlakatlari iqtisodiy o'sish bilan uyg'un siyosiy modernizatsiyani amalga oshirmoqda. Afrika va Yaqin Sharq subregionlarida esa siyosiy barqarorlik va davlat boshqaruvi sohasida hali ham muhim islohotlarga ehtiyoj mavjud.

Zamonaviy siyosiy taraqqiyotning eng muhim xususiyati — bu davlatlar o'rtasida o'zaro hamkorlik, integratsiya va mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlashga intilishdir. Xalqaro tashkilotlar, diplomatik aloqalar va global siyosiy mexanizmlar orqali dunyo davlatlari o'z manfaatlarini bilan bir qatorda umumiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda. Shu bois, har bir mintaqasi o'zining siyosiy tizimini takomillashtirish bilan birga, jahon siyosatida muhim o'rin egallash uchun barqaror boshqaruv, ochiqlik va xalq ishtirokiga asoslangan siyosiy madaniyatni shakllantirishi zarur. Faqat shunda siyosiy taraqqiyot chinakam barqarorlik, tinchlik va taraqqiyotga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2021.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
4. Jo'rayev A., Qodirov B. Siyosatshunoslik asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot va huquq nashriyoti, 2020.
5. Abdurahmonov Q.X. Jahon siyosiy tizimlari va davlat boshqaruvi. – Toshkent: Universitet, 2019.
6. Rasulov M. Siyosiy tizim va demokratiya rivojlanishi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
7. O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi rasmiy veb-sayti – www.mfa.uz
8. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT). Inson taraqqiyoti hisobotlari. – Nyu-York, 2023.
9. Yevropa Ittifoqi. Yevropa integratsiyasi va boshqaruv tizimlari haqida ma'lumotnoma. – Bryussel, 2022.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Strategik va mintaqalararo tadqiqotlar instituti materiallari. – Toshkent, 2024.